

De *H-cyclus*

De H-cyclus

een opvatting over *leren* in vier stappen

Albert van der Meulen

Copyright tekst © 2022 Albert van der Meulen
Copyright foto's © 2022 Albert van der Meulen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Neat út dit boek mei re-produsearre wurde yn hokker foarm dan ek, sûnder foarôfgeande skriftlike tastimming fan de skriuwer.

No part of this book may be reproduced in any way whatever without the written permission of the author.

Omslagontwerp: Albert van der Meulen
Druk en afwerking: Van der Eems, Easterein.

ISBN

NUR 846 Onderwijs algemeen/didactiek

BISAC: EDU029100 Education/Teaching/Methods & Strategies

Inhoud

Voorwoord	10
Inleiding	15
Hoofdstuk 1: leren in het Middelbaar Beroepsonderwijs (mbo).	30
1.1 Wat is leren?	30
1.1.1 Werkwijzen van leren.	35
1.1.2 Leren is leuk.	39
1.2 Middelbaar beroepsonderwijs.	40
1.2.1 Twee varianten, vier niveaus.	43
1.2.2 Fusiegolf.	45
1.2.3 Mbo-onderwijs van toen naar nu.	47
1.2.4 Onderwijsgebouwen van toen naar nu.	53
1.2.5 Soms doet iets 'au', soms voelt iets 'wauw'.	55
1.2.6 Kanteling versus resultaat.	56
1.3 Werken in het mbo.	59
1.3.1 Leerplicht en leerachterstand.	62
Hoofdstuk 2: <i>H-cyclus klassiek leren.</i>	65
2.1 Stap 1: instructie.	68
2.1.1 Rol van de docent en de student.	72
2.2 Stap 2: de student gaat oefenen.	74
2.2.1 Rol van de docent en de student.	75
2.3 Stap 3-4: de docent kijkt na, toetst en zegt wat studenten moeten doen.	78
2.3.1 Rol van de docent en de student.	78
2.3.2 Alibi-feedback.	81

2.3.3	Huiswerk.	82
2.3.4	Over A- en C gedrag.	82
2.4	Reacties van docenten en studenten.	84
2.5	Leren, presteren en het nut van cijfers geven.	89
2.6.	Corona pandemie.	91

Hoofdstuk 3: *H-cyclus klassiek leren en wat onderzoek vertelt.*

		93
3.1	Visible learning.	93
3.2	Leerpiramide van Bales.	96
3.3	Vergeetcurve van Ebbinghaus en wenselijke moeilijkheden.	101

Hoofdstuk 4: *H-cyclus effectief leren.*

		107
4.1	Over effectief leren en waarom.	109
4.2	Stap 1: wat wil ik bereiken?	112
	- Resultaat.	113
	- Hoge verwachtingen.	116
	- Iets kunnen.	120
4.2.1	Rol van de docent.	129
	- Leeromgeving.	130
	- Kosten van wantrouwen.	133
	- Maken van een inschatting	135
	- Resultaat en tijd.	135
	- Kennisvloek/activeren voorkennis.	137
	- Concrete voorbeelden.	140
	- Bronnen deel 1 en 2.	142
	- Over A-gedag & mindset.	145

4.2.2	Rol van de student.	149
4.3	Stap 2: het proces.	152
4.3.1	Rol van de docent en de student.	152
4.4	Stap 3: vertellen, presenteren.	159
4.4.1	Rol van de docent en de student.	159
4.5	Stap 4: afronding en vervolg.	168
4.5.1	Rol van de docent en de student.	168
4.6	Reacties van docenten en studenten.	172
4.7	Nudging.	177
4.8	Over het nut van cijfers geven.	180

Hoofdstuk 5: *H-cyclus effectief leren en*

wat onderzoek vertelt.		184
5.1.1	Feedback.	184
5.1.2	Reflectie.	190
5.1.3	Didactisch coachen.	200
5.2	Hoge verwachtingen.	202
5.3	Autonomie.	209
5.3.1	Puzzel van Harlow.	215
5.3.2	Social contagion.	222
5.4	Bronnen.	226
5.4.1	Multimedia Learning en tien principes.	230
5.5	Samenwerken en samenwerkend leren.	236
5.5.1	Social loafing.	241

Hoofdstuk 6: Er is meer dan een les.

6.1	Wat is een goede les?	246
6.2	Vier vormen van online onderwijs.	247
6.3	Professionalisering kort en lang.	249
6.4	Professionalisering als bijproduct.	255

Hoofdstuk 7: Pygmalion en studenten die 'dom' zijn.	259
7.1 Halo-effect.	263
7.2 Galatea-effect.	264
7.3 Over negatieve verwachtingen.	265
7.4 Golem-effect.	268
7.5 Horn-effect.	269
7.6 Hoge- en lage verwachtingen.	270
Hoofdstuk 8: Pedagogische pauze.	276
8.1 Handelen vanuit regels of pedagogisch perspectief.	280
8.2 Pedagogische vraagstukken en bumpy moments.	282
Nawoord	289
Bronvermelding	290

Foar Geeske, Sipke Jelmer, Fetske en Igle

Voorwoord

De aanleiding van het boek dat voor je ligt, is mijn aanstaande pensionering. Na ruim 40 jaar met passie werkzaam te zijn geweest in het onderwijs, waarvan 30 jaar in het Middelbaar beroepsonderwijs (mbo), sluit ik deze periode af.

In mijn actieve onderwijsloopbaan ben ik achtereenvolgens onderwijzer, docent, teamleider, locatieleider, projectleider, facilitator -'fikkiestoker'-, onderwijsdidacticus en begeleider van docenten geweest. Op didactische vraagstukken. Concreet betekende dit, dat ik in gesprek was met collega's over didactiek en hoe ze op een andere manier konden lesgeven. Het ging me in die gesprekken nooit om het geven van antwoorden, maar om het stellen van vragen. Om besef en bewustwording in gang te zetten. Het ging mij erom bij de ander een reflectieve en onderzoekende houding te ontwikkelen. Een gesprek was altijd op aanvraag. En in veel gevallen ging ik -als we een tijd samen optrokken- een periode mee lesgeven. Het bleek mijn Unique Selling Point.

Bij het scheiden van de markt kies ik voor het aanreiken van een leer- en leesboek over onderwijsdidactiek. Dit boek. Hoe kun je als docent werken aan beter onderwijs, zodat het in de toekomst blijft voldoen aan de eisen die de samenleving stelt? Dat is de vraag die in dit boek centraal staat. Niet dat er een pasklaar antwoord op is. Wel is er een didactische aanpak om het onderwijs een impuls te geven: werken met de *H-cyclus*. Een opvatting over leren in vier stappen; opgetekend vanuit persoonlijke ervaringen in vooral het mbo. Hoewel in twee hoofdstukken wordt stilgestaan bij aspecten van onderzoek, heeft dit boek geen wetenschappelijke pretenties.

Dit boek is geschreven voor docenten die werkzaam zijn in het mbo. Denk aan beginnende mbo-docenten, studenten van de lerarenopleiding en die stage lopen binnen een mbo school, zij-instromers, herintreders, studenten van een opleidingsschool en voor meer ervaren mbo-docenten. De ‘oude rotten’. Het is geschreven voor alle docenten, die belangstelling hebben voor het verwerven, uitbreiden of versterken van hun eigen didactisch repertoire. Het boek is tevens geschikt voor docenten in andere onderwijssoorten én voor iedereen die geïnteresseerd is in aspecten van leren, of te maken heeft met het beïnvloeden ervan.

In mijn loopbaan ben ik sterk verbonden geweest met het mbo-onderwijs en haar studenten. Zij zijn het waarvoor we het doen. Mbo-studenten zijn doorgaans aanpakkers, doeners, fixers en als docent kun je zichtbaar het verschil maken. Studenten in het mbo zijn eerlijk, recht-door-zee en over het algemeen meer van de praktijk en minder van de theorie. Ze zijn m.n. praktisch opgeleid en niet laag opgeleid. ‘Laag opgeleid’ heb ik altijd een onterechte kwalificering gevonden. Naarmate mijn loopbaan vorderde en ervaring en expertise mijn werkbagage vulde, groeide de belangstelling voor didactiek. Niet het *wat*, maar het *hoe* werd mijn focus. Hoe zorg ik ervoor dat er iets wordt geleerd en dat het leerrendement bij de student omhoog gaat. Zonder dat hij het plezier in leren verliest. Of zich gaat vervelen.

Mijn werkstijl is te vergelijken geweest met wat in het Engels wel wordt genoemd: muddling through. Het was Charles E. Lindblom (1917-2018) die er zijn theorie over schreef in: *The*

Science of Muddling Through, ofwel de wetenschap van het door modderen. Voor het onderwijs betekent dit, dat we als professionals evolutionair voortbewegen waar vele anderen het zouden opgeven.

Weloverwogen, langzaam, behoedzaam, zorgvuldig, soms onzorgvuldig, in kleine stapjes, soms experimenteel en waar mogelijk out-of-the-box. Maar, hoe dan ook, in beweging. Ook ik heb zorgvuldig, soms onzorgvuldig, weloverwogen en vaak succesvol naar resultaten toegewerkt. Soms de plank finaal mis geslagen. Het hoorde allemaal bij professioneel doormodderen. ‘Muddling through’ betekent niet, dat we in het onderwijs langdurig mogen omlummelen of kunnen aanmodderen, wat zoiets betekent als planloos ploeteren zonder richting.

Mijn onderwijsloopbaan loopt ten einde en daarbinnen heb ik enkele accenten mogen aanbrengen. Docenten én studenten actief begeleiden in het werken met de *H-cyclus* is één van die accenten geweest.

Het onderwijs zelf is als een gecompliceerde machine waarbij allerlei radertjes invloed op elkaar hebben, wat ervoor zorgt dat onderwijs nooit af is. Telkens wordt weer iets anders bedacht om het leren van de student te verbeteren. Ben je net gewend aan een verandering, dan staat de volgende verandering alweer voor de deur en zo lijkt verandering de enige constante in het onderwijs te zijn. Een geruststelling. Wat een stress zou ik hebben gehad bij de gedachte, dat mijn accenten de ultieme bijdrage zou zijn geweest aan het onderwijs. Dat het leren en het onderwijs dan helemaal af zou zijn. Professor Jan Rothmans schreef jaren terug: ‘we leven niet

in een tijdperk van verandering, maar in een verandering van tijdperk.' Daarmee wil hij zeggen dat de huidige samenleving van leren en werken sneller verandert dan ooit tevoren. Beroepen waarvoor we opleiden en die er nu nog zijn, bestaan over tien jaar misschien niet meer. Op hetzelfde moment leiden we onze studenten nu op voor beroepen die nog niet bestaan. Deze uitspraak bevestigt, dat de accenten die ik heb mogen aanbrengen in het onderwijs waarde hebben gehad en nog steeds waarde hebben.

Echter, ze zijn gerealiseerd binnen de wetenschappelijke, sociale en maatschappelijke context van de afgelopen decennia. Een nieuwe generatie docenten stroomt in. Zij nemen inzichten mee van hun voorgangers -zeker- en voegen daar actuele kennis, -inzichten en -bijdragen aan toe. Passend bij deze tijd. Hun bijdrage zal leiden tot weer andere accenten.

Om mee te nemen:

een docent die getrouwd is met zijn 'tijdgeest' is gauw weduwnaar.

Veel collega's hebben bijgedragen aan het tot stand komen van dit boek. In het bijzonder dank ik Aukje, Gerry, Natasha, Sonja, Hetty, Ruud, Simon en Wim voor de vele gesprekken die we hebben gevoerd over onderwijs en didactiek.

Jan Beukelaar en Jan Deutekom dank ik voor de talloze, inspirerende gesprekken over leeropvattingen en het beïnvloeden ervan. Jos Nijkrake ben ik dank verschuldigd voor zijn redactionele aanwijzingen.

Het Friesland College dank ik voor de leerruimte die ik in al

die jaren heb gekregen om de professional te zijn, die ik nu ben.

Zonder Geeske Ykema, mijn betere helft én docent, had dit boek er eveneens anders uitgezien. Zij heeft mij geleerd wat de waarde is van oprecht in verbinding staan met studenten. Ze heeft me laten zien wat de betekenis is van pedagogisch handelen. Handelen, dat uit dient te gaan van eigen waarden en van wat het belang van de student dient. Geeske Ykema is voor mij misschien wel de beste docent van Nederland.

Omwille van de leesbaarheid: waar in dit boek wordt gesproken over *hij* of *hem*, kan ook worden gelezen *zij* of *haar*, waar in dit boek *les* staat geschreven, kan ook *bijeenkomst* worden gelezen en waar in dit boek *klas* staat geschreven, kan ook *ruimte* worden gelezen.

Albert van der Meulen
Oktober 2022.